

EL BOU: UN RITUS ANCESTRAL

Francesc Massip

UNA PRÈVIA

No voldria entrar en la controvèrsia hodierna que s'ha generat entorn la *corrida*, sinó que preferiria esbossar l'arbre genealògic del joc dels bous que remunta a atàvics ritus molt seriosos de la humanitat. És evident que la polèmica ha sofert enfocaments esbiaixats pel pes de l'opinió políticament correcta que s'escampa com una taca d'oli gràcies a una globalització que si té aspectes positius, també genera una mena de pensament únic, sovint víctima de l'estupidització a què els mitjans i els poders ens volen sotmetre, i empeny tanta gent a abraçar amb fe cega (sempre ho és, de cega, la fe) postulats sovint poc argumentats que hom deixar anar, això sí, pels fàcils tobogans de la «bona fe».

Clar que el pitjor de la «corrida» rau en la seva massificació i instrumentalització per part de l'autoritat imperant, que sempre prefereix vulgaritzar (car dóna vots) més que no pas preservar la singularitat de les coses (que requereix una anàlisi crítica que pocs estan disposats a fer). Tots els ingredients que concorren en l'actual festa de braus contenen elements d'elevada significació i de depurada esteticització que sovint passen desapercebuts en la sal grossa d'un públic ignorant —i orgullós de la pròpia ignorància— que només busca satisfer els seus instints menys nobles. O sia, carnassa! Com la que exhibeixen els polítics en campanya electoral. Pura retòrica i mera quincalla.

A l'altre extrem hi ha les associacions en defensa dels animals, curiosament sempre més preocupades per la bona salut de gats i

Joc de bou, fresc del Palau de Cnossos (Creta).

gossos que per l'elevadíssim percentatge d'humanitat abocada a la misèria, el dolor o la tortura. Passeu-me la ironia, però és clar que sempre és més còmode protegir animals que persones. A les bèsties, les hem convertit en pertinença particular, i les persones són lliures, almenys sobre el paper, perquè malgrat l'abolició de l'esclavatge continuen vigents mil maneres de sotmetiment inhumà. La sacralitzada propietat privada fa que tinguem una cura especial dels objectes que ens pertanyen personalment, mentre que davant el drama de molts col·lectius humans abocats a situacions límit la nostra consciència sol delegar tranquil·lament en l'administració pública. L'exquisit tracte que sovint reben molts animals anomenats «de companyia» en la societat del benestar pot ser un insult a les tres quartes parts de la població humana que boqueja enfangada en una vida sense futur, un greuge comparatiu que ens hauria de remoure els budells molt

més que no pas els corros de bous. Un altre exemple: que causi més enrenou a Europa les virtualitats de la «corrida» que no pas el genocidi cultural i lingüístic que sofreixen els pobles sotmesos a l'Estat espanyol, és francament incompreensible. Conclusió: és més fàcil fer soroll en el ramat més gran i en aspectes que comprometen poc, que no pas xiuxiuejar raons vitals que només afecten a minories poc reconegudes o a majories sense altaveus mediàtics.

ELS ORÍGENS DE LA TAULOLATRIA

La participació del bou en el ritu remunta als estadis més reculats de la història humana, en tant que bèstia emblemàtica de la fecunditat i la renovació dels cicles vitals que regeixen la natura. Pensem que el toro mascle té trempera perpètua, això és, està sempre en disposició de fertilitzar, caracte-

rística que el va elevar des d'antic en animal totèmic per excel·lència. A Mesopotàmia dóna aspecte a un déu lunar, Sin; a Egipte, al solar Apis, el déu dels Morts; a l'Índia es vincula al déu Shiva; en la mitologia iraniana, el sacrifici del toro en cerimònies a l'entorn del culte a Mitra activava les forces de fecunditat i assegurava el cicle de la mort i la resurrecció de la vida. A l'antiga Tebes, el déu Amon era caracteritzat com a toro, personificació de la força divina que perennement es renova en la natura. El cristianisme li atorga un significat cristològic com a perpetuador de l'espècie i multiplicador del ramat, i Tertul·lià associa Crist amb l'animal de força fabulosa: el misteriós i poderós toro.

La mitologia taurina va concretar-se lògicament en rituals codificats i litúrgies sagrades ben precises. A Grècia, Dionisos adquiria la forma zoomòrfica de l'astat en les representacions rituals de la seva passió i mort. A imatge del déu, un toro era sacrificat i esquarterat. Aquesta immolació ritual del brau venia a significar el sacrifici del mateix Dionisos, del qual calia menjar-ne la seva carn i beure'n la seva sang. Només així s'afavoria el renaixement de la terra i de la vida. No debades, els trossos sobrats del

bou devorat eren enterrats al camp per tal de fertilitzar-los.

Els últims ecos del culte a Dionisos es poden rastrejar en singulars rituals ramaders que han sobreviscut a Sardenya obliterated en les festes de Carnaval. A la localitat d'Ottana, el dijous de Carnaval, surten *Sas Merdulas* (nom que vol dir 'els homes', tal vegada derivat de *Merre dulos*, 'els esclaus de la divinitat'), que custodien els *Boes* (bous), els quals simbolitzen el Dionisos zoomòrfic (que solia mostrar-se amb màscara de bou o cabró, o una altra mena d'astat), i que són punxats amb agullons per *Sas Merdulas*, en recordança del punxament ritual provocat per fer sortir sang i aconseguir la fertilització, aspecte que explicaria els *picaos* (com els cèlebres de San Vicente de la Sonsierra, a La Rioja) i altres deixuplines de la Setmana Santa mediterrània (una època de rituals destinats a propiciar la regeneració de la natura). Les fonts clàssiques ens informen que la sang és necessària per afavorir la pluja i que la víctima sacrificial era punxada amb agulles i estimulada amb lliris refregats sobre els òrgans genitals, com per obligar-la a ejacular. Doncs bé, també els *Boes* cauen a terra quan *Sas Merdulas* els punxen, i *Sas Merdulas* els acaricien

els genitals. L'agulla és símbol de fertilitat perquè la sang que sortia després de la punxada servia per fer fèrtil la terra i fecundes les dones: una xica sarda ens explicava el 1995 la vigència d'un joc carnavalesc que realitzen els joves en certs poblets, consistent a punxar les xiques amb un instrument agut, avui en dia considerat una balandrada incomportable, però que, inconscientment, reproduceix un acte d'antiquíssima estirp.

Els *Boes* d'Ottana duen màscares de fusta en forma de bou i un mocador al coll, mentre que el cos és cobert amb pells de moltó i porten una faixa d'esquellots. *Sas Merdulas* duen màscares sempre antropomòrfiques, és a dir, sense banyes, bé que amb el rostre deformat per una sarcàstica riallada i proveïts de llargs nassos fàl·lics; duen mocador al cap i van armades amb fuets, bastons i una llarga corda de cuir amb què atrapen els *Boes* i els domestiquen. Alguns veuen en aquests actes reminiscències de ritus pagans propiciatoris de finalitat agrària: «el pas de dansa dels emmascarats té com a finalitat sol·licitar la productivitat de la terra», diu un comentarista. A Orotelli hi ha els *thurpos* o dimonis cecs, que porten el rostre ennegrit amb carbó i estalzim, van vestits

Sas Merdulas i Boes d'Ottana (Sardenya).

amb un capot negre amb caputxa i una banda d'esquelles, i mimen l'escena d'una jovada de bous que arrosseguen l'arada. *Boes* i *thurpos* representen l'agressivitat viril taurina i la impetuositat de la bèstia.

Els cultes taurolàtrics estaven escampats per tota la Mediterrània, com demostren els tres caps de bou en bronze de Costitx (Mallorca), trobats al santuari des Corró, avui segrestats al Museo Arqueológico de Madrid, o el de Talapi (Sa Pobla), tots de l'últim període talaiòtic. Alguns aspectes del seu ritual s'entreveuen en els célebres frescos del Palau de Cnossos a Creta, on unes ballarines acròbates salten per damunt l'enorme toro sense que aquest rebí cap mena de punició. La mida de la bèstia en relació a les figures humanes ens retroteu al *bos primigenius*, 'bou salvatge' anomenat en català 'auroc o ur', que feia uns dos metres d'alçada fins a la creu i anava proveït d'una imponent cornamenta, una espècie que es va extingir al segle XVII quan va ser mort a Lituània l'últim documentat (1628). El 1921 es va intentar ressuscitar l'ur a Alemanya: al zoològic de Múnic es va creuar ramat de les estepes d'Hongria i Podòlia (surest de Rússia), ramat escocès de la muntanya, frisó i cors, i diverses races alpines. Després de diversos anys es va obtenir un toro i una vaca que presentaven netament les característiques del *bos primigenius*. Per aconseguir el mateix de forma més ràpida, ja en època nazi, al zoo de Berlín es van utilitzar toros de lídia espanyols creuats amb ramaderia corsa i de la Camarga. Els toros resultants sembla ser que foren d'un tipus més proper a l'ur. Els exemplars obtinguts no només posseïen els caràcters físics del seu avantpassat salvatge, ans també la seva ferocitat i fogositat. Aquesta nova raça d'auroc no va sobreviure la Segona Guerra Mundial. El brau de lídia ibèric, seleccionat per aconseguir la seva característica agressivitat, és l'única varietat que ha sofert un procés de selecció des de temps antics. Més petit que l'ur, es pot dir, però, que posseeix més característiques del seu ancestre

que cap altra raça bovina d'Europa. Sense les curses de braus, doncs, fa temps que l'espècie estaria totalment extingida.

DEL CORROS DE BOUS A LA «CORRIDA»

S'ha volgut remuntar la documentació històrica del joc de braus a la península Ibèrica en un suposat cós al segle VII, quan en una carta del rei visigot Sisebut es diu que al Circ Màxim de Tàrraco hi feien «*ludis Theatriis taurorum*».¹ Ara bé, no creiem que els braus hagin constituït mai un «joc teatral». Una lectura atenta del document ens indica que no hi diu «*taurorum*», ans «*phanorum*», això és, «*pha[u]norum*», cosa que podria referir-se a les festes lupercals dedicades a Pan, el Faune.

Els corros de bous eren habituals a la València del segle XV quan se celebraven a la plaça del Mercat i ja se'ls turmentava amb garrotxes (vares acabades amb un petit arpó), com ho documenta Jaume Roig a l'*Espill*,² tot plegat amb múltiples variants, com la d'una figura de palla al mig que el brau envestia, com es diu a la *Brama dels llauradors de l'Horta de València*.³ Cap a 1530 Lluís del Milà també en parla en el seu Cortesano per boca del «mossèn» Ester, bufó geperut de Germana de Foix que es queixa que la reina el posi sempre «a les banyes dels bous» i tem que els cortesans, a qui ha d'anar a convidar a palau, facin amb ell «un corro de bous». L'espectacle incloïa llençar lleus (pulmons i vísceres) a la plaça per part dels espectadors, com ho explica Milà: «*el duque de Cardona, entrando por un corro de toros que por él se hacía en Valencia, vino un buétago volando de los que suelen volar en tales fiestas valencianas, y dióle en el rostro y dixo: 'per altri me ha pres lo lleu' [...]*»⁴

Altres documents ens informen de la cruesa amb què el públic, indiscriminadament, llençava objectes punxencs contra els toros per tal d'excitar-los. En aquest sentit, la reforma del joc de braus que es va dur a terme durant el Segle de les

Llums i que va donar lloc a l'actual «corrida» va suposar una millora substancial respecte als patiments dels astats. Una reforma «il·lustrada» que intentava dignificar la festa taurina, fent-la més estètica, tot i que també aprofundint la distància entre el ritual primigeni i l'espectacle més o menys barroer en què s'havia convertit.

Seguint el ritu ancestral, la festa taurina és un intent d'anticipar simbòlicament el triomf de la vida. La disposició de la plaça rescata aquell cercle màgic de l'escena cerimonial. En les poquíssimes vegades que he assistit a una *corrida* m'ha colpit la noblesa i la bellesa de la bèstia i els arcaics ressos que s'entreveuen en la cruel topada. M'ha desagradat tota la resta. Però només per salvaguardar aquell element ancestral i màgic que malgrat tot conserva qualsevol joc de braus, penso que cal refrenar les campanyes «inquisitorials» endegades, sovint amb aquella hipocresia típica del puritanisme, des d'instàncies no exemptes de sospita. I és que massa vegades, en nom d'una moda puntual, d'un pensament únic políticament correcte i d'altres unanimitats del gènere, ens hem carregat aspectes crucials del nostre passat. I ja n'hi ha prou que cada vegada que fem bugada haguem de perdre un altre llençol.

I que consti que estic més a prop, culturalment i intel·lectualment, d'un antitaurí com Manuel Vicent que d'un protaurí com Ortega y Gasset.

NOTES

1. FLÓREZ, Enrique. *España Sagrada*, t.VII, apéndice IV: 'De las Cartas del Rey Sisebuto (hasta hoy no publicadas)'. Madrid: Antonio Marín, 1751, p. 326.

2. «Era'm placent | pensant-me forro | e tret del corro | hom m'escorchava | y'm garrochava | la carnícera», *Spill* 3180.

3. «Que par, embotit, un home de palla | que stà per al bou plantat en lo corro», *Brama* 150.

4. Vegeu MASSIP, F. «Lo Canonge Ester convidafestes». A: *El teatre durant l'Edat Mitjana i el Renaixement*. Barcelona: Universitat, 1986, p. 273n i 284n.